

Magyar-német kapcsolatok, különös tekintettel a 19. századi hazai németiségre

A 2006-ot követő nemzeti megújulás jegyében azóta évente megemlékezünk a pozsonyi csatáról és megrökönyödve megismételjük a németek akkori állítólagos jelmondatát; „ugros eliminandos esse”, azaz a magyarokat ki kell irtani. Ezzel az a baj, hogy korabeli magyar forrás nem létezik, korabeli (német) források igen, de ezt nem tartalmazzák, bár megemlékeznek súlyos vereségükről. Csak egy 600 évvel későbbi forrás, Aventinus krónikája tartalmaz egy hasonló mondatot: „*Ugros Boiariae regno eliminandos esse*”, de ez azt jelenti, hogy a magyarokat Bajorország területéről kell kiirtani, azaz kiszorítani. Bár az akkori Bajorország határai még nagyon bizonytalanok voltak, az akkori felfogás szerint ez kb. a Lajta folyó mentén húzódhatott. Ne felejtjük el, hogy a magyarok első nyugati portyázásai Arnulf király szövetségeseiként történtek, de ezt a szövetséget Arnulf 900-ban történt halála után utóda nem akarta meghosszabbítani. Mivel a bajorok ezekben a portyázásokban felismerték a magyarok erejét, ezért nagy sereggel indultak ellenük, de hazájukban kiirtani nem akarták őket. A magyar túlzás azonban érthető, ha meggondoljuk, hogy Arnulf király utóda, Lajos, 904-ben tárgyalásra hívta Kurszán fejedelmet és a magyarok más vezetőit, akiket a Fischa folyó környékén orvul megöltek.

A német-magyar kapcsolatok a következő fél évszázadban változatosan alakultak. Többnyire valamelyik törzs vagy országrész fejedelmének a hívására jelentek meg magyar seregek német földön, amely vállalkozások majdnem mindig győzelemmel végződtek. A híres/hirhedt augsburgi csatára is egy ilyen hívás következtében került sor, azonban Ottó fejedelem közben kibékült a magyarokat behívó ellenlábásával és győzött a túlerő. Azonban a németek a még nagyobb siker érdekében ismét szószegőnek bizonyultak, mert a fegyvereiket letevő magyar seregek szabad elvonulást ígértek, ám ezt nem tartották be, hanem lemészárolták a sereg legjavát. Ezt azért is hangsúlyozzuk ki, mert, egyrészt a német krónikák erről hallgatnak, másrészt a későbbi német történészek alapvonásává vált az un. német „*Nibelungentreue*” (Nibelung-hűség) hangoztatása, különösen a latin nemzetekkel szemben, de velünk szemben is. Utoljára Hermann Göring, a légi erők parancsnoka Hitler alatt, beszélt erről a Sztálingrádnál körbezárt német hadsereg kapcsán, kitartásukat erősítendő. A Nibelung éneket érdemes egy kicsit közelebbről megvizsgálni, mert fontos magyar vonatkozásai is vannak, nem csak a téma hun/magyar vonatkozásai, hanem forrásai miatt is. Itt Magyar Adorjánra támaszkodunk, aki A NIBELUNG-ÉNEK MAGYAR EREDETE címmel egy kiváló tanulmányt írt a témáról. Magyar Adorján először is felhívja a figyelmet arra, hogy a hősköltemény számos verziója közül az egyik közli, hogy latin nyelvről fordították németre.

A passai püspök, Pilgerin

Öcséihez való jó szive szerint,
 Leiratá a gyász-mesét,
 Hogy tudja minden, hogy esék;
 Latin betűkkel még pedig:
 Ezt mindenkinek elhihetik...
 Azt sorba leírta mind,
 Maga s világ tudásakint
 Konrád mester, iródiák.
 Azóta aztán átírák
 S megvan németül is a dal...

A passauai Pilgrim püspökről pedig tudni kell, hogy gyakran járt térítőként Magyarországon Szent István korában. Ő találkozott valószínűleg az ének magyar eredetijével és fordította le latinra. *Magyar Adorján* az ének több lényeges vonásából is levonja ezt a következtetést. A germánok istene Odin és más figurák is a magyar nyelvből értelmezhetők. „Ismeretes, hogy ODIN régebbi nevét a germánok YGG-nek írják. E név pedig, akár IGG-nek, akár ÜGG-nek olvassuk, mindenképpen a mi ÉG, EGY, ÜKK szavunkkal egyezik. Megjegyezzük, hogy kb. 900 éves „Halotti beszédünkben” az IG még egyenlő az EGY-gyel.”

„A germán mitológiában szerepelnek az „Isteni szüzek” (Göttliche Jungfrauen), akiket azonban IDISI (Idiszi) néven is neveztek (Pl. Mayers Lexicon: Deutsche Mytologie). Ez az elnevezés teljesen egyezik a mi édes, tájszólásban ides, a csángó-magyaroknál iedesz szavunkkal. Lehetetlen tehát, hogy a magyar SZÜZ szónak véletlenül volna tökéletes megfelelője a német „SÜSS”—ÉDES, amikor a mitológiai szüzek neve IDISZI. A szüzesség-édesség, eszmetársulás érthető. A germán mitológia IDŐ-Istennője IDUN volt.”

Említsük itt meg azt is, bár szorosan nem ide tartozik, hogy az orosz nyelvben egyin egyet jelent, ami Isten első vonása. Atila királyunk pedig a Nibelung-ének szerint Odin kedvenc fia. Ez és a hunok nagyon kedvező színben való feltüntetése nagyon eltér más német mondák és történelmi krónikák világától, amelyek a hunokat – mint később a magyarokat is – primitív, vérengző barbároknak festik le. Nevezhetnénk ezt a másság undorának is, mert, hogy ez mennyire nem így volt, meríthetjük az említett Pilgrim püspök írásaiból is, aki azt írta a pápának a magyarokról: „...nem tiltják alattvalóiknak a keresztelkedést és a papoknak megengedik közöttük a szabad járást-kelest. Annyira egyetértenek a pogányok és keresztények, oly benső közöttük a barátság, hogy teljesedettnek látszik Ézsaiás jóslata: együtt legelnek a farkas és a bárány, az oroszlán és az ökor szénát esznek...”. Ugye ez egy egészen más kép, olyan valakitől, aki jól ismerte a magyarokat.

Visszatérve a Nibelung-énekhez, maga a főhős, Siegfried is az ének egyik változata szerint, délről, hun földről származik. Eredeti neve Sigurd volt, ami hasonlít a magyar Zoárdra. Siegfried összetett szó, magyarul győzelem és béke a jelentése.

Az ének röviden arról szól, hogy a fiatal, legyőzhetetlen hős, Siegfried a burgundok földjére lép, mert látatlanul is szerelmes lett a szépségéről híres burgundi királylányba, Krimhildába. Siegfried azért legyőzhetetlen, mert megfürdött egy sárkány vérében. E közben a vállára esett egy levél, ahol sebezhető maradt, de ezt nem tudja senki rajta kívül. Siegfried legyőzi a Nibelungok királyát és megszerzi annak mesés kincsét, továbbá annak híres kardját és láthatatlanná tevő köntösét. A burgundi királyi udvarban tartózkodik Brünhilda, izlandi királynő is, akibe a burgundi király Gunther szerelmes lesz. A nagy erejű Brünhilda azonban a hozzá közeledni akaró királyt legyőzi, megkötözi és így a falra akasztja. Csak olyan férfinak adja oda magát, aki képes őt legyőzni. Gunther kétségbeesve megkéri Siegfriedet, hogy láthatatlanná tevő köntösében győzze le Brünhildát az ő nevében. Siegfried ezt megteszi annak fejében, hogy hozzáadják a szépséges Krimhildát. Brünhilda legyőzésekor elveszi annak gyűrűjét és övét. Ezek után boldogan éldögélnek mindannyian a burgundi királyi udvarban. Egy nap azonban Brünhilda és Krimhilda összevesznek és Krimhilda elárulja, hogy Brünhildát nem testvére Gunther, hanem férje, Siegfried győzte le. Brünhilda bosszút forral és Hagen személyében talál egy burgundit, aki szeretné megszerezni a Nibelungok kincsét, s miután Krimhildától csellel megtudja Siegfried sebezhetőségét, elvállalja annak megölését. Tervébe beavatja Gunther királyt is, aki eleinte ellenzi azt, de végül beleegyezik, mert így alkalmuk nyílik megszerezni a Nibelungok kincsét. Krimhilda, aki nagyon megszerette férjét, Siegfriedet, mély letargiába esik, de bosszút forral saját testvérei és Hagen ellen. Évek múlva férjhez megy Atilla királyhoz és meghívja annak udvarába a burgundiakat. Felhergeli a hunokat a burgundok ellen, szörnyű öldöklés következik, amelyben megölik a burgund előkelőket, de Krimhilda és Atilla kisfiát is. Krimhilda vérengző bosszúja felkelti egy hun előkelő haragját is, aki megöli Krimhildát.

A Nibelung-ének talán a legnagyobb hatású német irodalmi mű. Richard Wagnert is megihlette egyik leghíresebb operája megírására. Számunkra azért is fontos, mert megjeleníti, ha nem is történelem-hű módon, de lényegileg, az Atilla halála utáni germán-hun ellentétet és tragédiát.

Nem célunk a magyar-német kapcsolatok részletes leírása, csak néhány jellemző vonását említjük meg. Fő célunk a magyarországi németek és népünk kapcsolatának bemutatása. A magyar-német kapcsolatoknak van egy végig jellemző vonása, amely a két nép eltérő kultúrájából származik, amelyet végig kísérhetünk és amely napjainkban jutott döntő szakaszába. Mialatt a magyar kultúra kiegyensúlyozott módon szellemi irányultságú, a német minden szellemi teljesítményének dacára erősen materialista, ami végig meghatározza történelmét. A német idealizmus név alatt ismert német filozófia, bár nem volt istentagadó, de lényege éppen Isten üdvtörténeti szerepének a kicsinyítésében, és az ember szerepének a materialista jellegű eltúlzásában keresendő. 20. századi világháborús

veszteségei és a megtorlások még inkább ebbe az irányba lökték a németiséget. A legújabb történések ezt a hamis kiutat mintha elzárták volna, ami egy keserves küzdelmet eredményezhet.

A középkorban gyakran előfordultak véres összetűzések népeink között, amelyekre egyre inkább a szomszédos Ausztria ambiciózus politikája miatt került sor. A Babenberg hercegek utolsó sarja, II. Frigyes, a tatárok elől menekülő IV. Bélát megfosztotta ingóságaitól és szabadon engedéséért cserébe még három nyugati vármegye átadását is kierőszakolta.

Ausztria a továbbiakban is ritka jó példáját nyújtotta annak, hogy a hála nem politikai kategória, mert az osztrák hercegség 1278-ban a dürnkruti csata után vált Habsburg házi hatalommá, amely megnyerését teljes mértékben a magyar katonai segítségnek köszönhatték. Habsburg Rudolf ugyanis éppen jelentéktelensége miatt nyerte el a német császári címet, akitől nem kellett tartani a nagy kiskirályoknak. Rudolf fiainak ajándékozta a meggyilkolt cseh király, Ottokár által uralt Ausztriát, akik több száz éven át kitartóan áhítoztak a magyar trónra amiért cselszövésük sorozatától sem riadtak vissza. Ezek közül Európa szerte híressé vált a privilegium maius 1358-ból, amely hamisított dokumentumok alapján külön jogokat biztosított Ausztriának. A kortársak szemében világos volt a csalás, amelyet később azonban részben sajnós pont a magyar háttérű Zsigmond császár, egészében pedig csak Habsburg Frigyes császár ismert el. Ő volt az, aki az elrabolt Szent Koronát csak hatalmas váltságdíjért és egy örökösödési szerződés fejében adta vissza Mátyás királynak. Bár a 15. században a magyar királyság mint a keresztény Európa védőbástyája vált ismertté, a német rendek nagyon kevés segítséget nyújtottak ahhoz, hogy hazánk ezt a szerepet betöltse. Ezt még súlyosbította, hogy pont a mohácsi vész korában terjedt el a protestantizmus Németországban és az egyházszakadás meg Luther félreérthető nyilatkozatai mind akadályozták Magyarország hatékony megsegítését. Luther ugyanis ellenezte, hogy a török elleni háborúra búcsúkkal, engedményekkel annyi pénzt és vagyont adjon ki az egyház, ami legtöbbször nem éri el célját. Szerinte helyesebb, ha imádsággal és egész életünk megváltoztatásával kiengeszteljük az Istent. Mindazonáltal Luther tanainak gyors elterjedése Magyarországon nem annyira teológiai tartalmának, mint a Habsburg uralomban való gyors csalódásnak volt köszönhető. A magyar rendek Habsburg Ferdinánd mögött bátyja, V. Károly, német császár és spanyol király segítségével reménykedtek, de mint tudjuk, hiába.

Ez a csalódás idővel csak mélyült, lévén, hogy a török háborúk által sújtott ország elszegényedése hazánkat a bécsi udvar szemében még inkább csak mint kiaknázandó erőforrást tüntette föl, amelynek a fő feladata, hogy Bécsnek bástyaként szolgáljon. A napjainkban ismét megerősödött Habsburg-romantikusok címére legyen mondva, hogy Magyarország védelmét rendkívül diszkriminatív módon látták el, különösen a 17. század második felében. A török kor híres szakértője, Takáts Sándor

írja, hogy míg „egy magyar gyalogosnak havi egy forintot, a németnek havi nyolc forintot és élelmet adtak”. De gyakran még ezt a kis összeget sem kapták meg. A nem éppen magyarbarát Kollonits Lipót érsek írta 1669-ben a bányavidéki végvárok katonáiról: „Ezek a szegények hat év óta egy harapás kenyeret, egyetlen fillért nem kaptak.” „Szendrő, Putnok és Diósgyőr őrségéről jelentették 1673-ban, hogy leírhatatlan a nyomorúság köztük. E három helyőrség nyolc év alatt mindössze csak két havi fizetést kapott”.

„A titkos tanács 1664-ben magának az uralkodónak jelentette, hogy Győrött és Pápán száznál több magyar katona halt éhen. S akik még élnek, szinte árnyékká lettek a nyomorúság miatt.” És ez nem volt ritkaság. Takáts Sándor több haditanács-jelentést is idéz éhen pusztult magyar katonákról.

Ugyanakkor az un. „Wesselényi-féle összeesküvés” bukása után Lipót császár kegyetlen bosszút állt. Így lett a 17. század vége a magyar történelem egyik legszörnyűbb fejezete. Caraffa kassai kivégzései és birtok elkobzásai csak a jéghegy csúcsát képezték. „A hivatalos kimutatás szerint 1671. január 28-tól április 25-ig Felső-Magyarországból százötvenhét főembert és nemesurat idéztek meg. E százötvenhét úrnak a javait azonnal konfiskálták.” A bécsi kincstár mohósága akkorává vált, hogy aztán már gyanú felett álló módosabb személyeket is tömegével letartóztattak és tömlöcbe vetettek. Még ha be is bizonyult ártatlanságuk, komoly pénzbírságot kellett fizetniük. A pénzbírságot akkor sem engedték el, ha már nem volt vagyonuk. Még így is éveket kellett a börtönben letölteniük, mert a kincstár nem kegyelmezett. Abban bíztak, hogy majd a család barátai összedobják a bírság összegét. Egy kincstári alkalmazott Magyarországon havi ötszáz forintot kapott, ami hatalmas összeg volt. „Rákóczi Ferenc, mint tudjuk, óriási összegen váltotta meg magát. Mivel a császári gráciát megfizetni nem tudta, szekereken vitette Bécsbe a család régi kincseit, s ezekkel fizetett.” Szállóigévé vált, hogy hazánk „két pogány közt” kénytelen létezni, sőt ekkoriban sokan a török ígát elviselhetőbbnek tartották az osztráknál.

Mindez a magyar társadalom erős meggyengüléséhez vezetett, amit a török háborúk utáni betelepítések is súlyosbítottak. A *bécsi udvar letelepítés politikája* ugyanis nyíltan a nemzetiségeket támogatta, a magyarságot mellőzte, sőt mesterségesen hátrányba taszította saját hazájában. Német nemzetiségű telepeseket ugyan már az Árpád-házi királyaink is beengedtek hazánkba, kiváltságokat is kaptak (Andreanum 1224), de ha túlságosan önállókká, követelőzőkké váltak, mint a német lovagrend Erdélyben, akkor kiutasították, sőt kiverték őket az országból. A 18. században azonban a Habsburgok, a meggyengült ország alkotmányát semmibe véve, olyan telepítéseket hajtottak végre, amely területekre magyarok nem költözhetek. Sokáig ez volt fővárosunk, Buda, esetében is. A 19. századra ez a helyzet valamelyest enyhült, sőt a reformkorban megindult az a folyamat, ami ma

nemigen ismert, a német lakosság tekintélyes részének magyarrá válása, ami más nemzetiségek esetében nem következett be. A következőkben ezt kívánjuk bemutatni.

A 18. század hazai németiségének szellemi arculatát az *állampatriotizmus* elfogadásával jellemezhetjük a legtalálóbban. A haza fogalma számukra összeforrt az állam fogalmával, amelyet a felvilágosodásért lelkesedő polgárság mint a rendezett gazdagodásért felelős intézményt él meg. Az igazi patriótának szüntelenül az állam felvirágoztatásán kell dolgoznia, amelyet a legrövidebben és a leghatékonyabban a felvilágosodás eszméinek terjesztésével érhet el. Ez a fajta gondolkodás, bár osztrák írókra és gondolkodókra is támaszkodott, Magyarországon még elterjedtebb volt, mint Ausztriában, mert a hazai németek nagy része a Birodalom német tartományyaiból származott és többségében a protestáns felekezetekhez tartozván, fiait a német (azaz protestáns szellemű) egyetemekre küldte tovább tanulni. Göttinga, Jena, Halle, Berlin egyetemeire sok magyar család is kiküldte gyermekét, ami a két nép kommunikációját megkönnyítette. A kor jellegéhez igazodóan főleg papok, tanárok, orvosok és kereskedők kerültek ki közülük. Pamer György Ferdinánd soproni városi tanácsos és Nitsch Károly Dániel, pozsonyi származású sárospataki tanár voltak ennek a szellemiségnek az első ismertebb terjesztői. Utóbbi híres polihisztor volt, aki kilenc nyelven beszélt és mint mineralógus vált ismertté. Politikai nézeteit a „Das Aufgebot, oder die Nation um den Thron” (A felhozatal, avagy a nemzet a trón körül) című lírai drámájában tette közzé. A jó haza lehetővé teszi polgárainak, hogy munkájukkal tisztességes megélhetéshez jussanak. A nemzet fogalma nála a népek összességét jelenti. Könyvében felsorolja a monarchia népeit, akik egymással versengve bizonyítják be áldozatkészségüket a közös jó érdekében. Idilli világ, mondhatnánk. Szép összhang uralkodott benne a dinasztiához való hűség és a haladás eszméi között. Társadalmi világuk központja azonban a szabadkőműves társaságok voltak, amelyeket később Ausztriában Ferenc császár alatt betiltottak, Magyarországon azonban tovább virágoztak. A 18. század végén hazánkban az állampatrióta felvilágosodás szellemében német nyelvű újságok hosszú sora élt, amelyek közül meg kell említenünk a Pressburger Zeitung-ot, a Merkur von Ungarn-t és a Temesvárer Wochenblatt-ot. Természetesen terjesztettek németországi lapokat is, amelyek gyakran a német felvilágosodás tudományt népszerűsítő szócsovei voltak, mint például a Teutscher Merkur vagy a jénai Allgemeine Literatur-Zeitung. Mária Terézia és II. József alatt a birodalom kormányzata is támogatta és terjesztette a felvilágosult állampatriotizmust. A híres osztrák jogász, a zsidó származású Josef Sonnenfels államelméleti könyvei és jogi munkái az egész birodalomban ismertek voltak. Sonnenfels nagyon ügyesen aknáztta ki a nyugat-európai bölcselők írásait a hazaszeretetről és alkalmazta őket a birodalom viszonyaira. A hazaszeretet nála a nyugodt és bölcs kormányzat alatt a polgárok által elért jólét élvezetéből fakad. Magyarországi hívei és terjesztői között a szepességi Genersich János említendő meg, aki a Von der Liebe des Vaterlandes (A hazaszeretetről) című könyvében a patriotizmust a közjó előmozdításával azonosítja. Követői, mint például Schedius Lajos már tovább léptek és a *hungarus eszme* hatása alatt már elsősorban a magyar

haza német anyanyelvű polgárának tekintik magukat. Ezen irányzatnak egyik legjelentősebb képviselője Asbóth János késmárki tanár volt, aki magyar neve ellenére inkább német származású volt és németnek is tekintette magát, de erősen elkötelezett volt a magyar haza mellett. Ennek felvirágoztatásához elsősorban fontosnak tekintette a német műveltség hazai átvételét, mert, ahogy mondja „A tudományos műveltségben Magyarországon aligha veheti fel bárki a versenyt a protestáns német értelmiséggel...” Asbóth legfőbb célja mindemellett a németek és magyarok összefogása volt a haza érdekében és ezért német nyelvű honfitársait is őszintén buzdította a magyar nyelv tökéletes elsajátítására és annak használatára.

Egy másik fontos képviselője ennek az irányzatnak Glatz Jakab volt, szintén szepességi és szintén tanár. Ő ugyan jozefinista, de legfontosabb célja az elmaradott haza felemelése. „A nemesen gondolkodó patrióta kedvetlenül szemléli a mostoha állapotokat ; szíve nyugtalanul ver ; értelme fellázad, és csak beesett arcán lepergő könnye a magányos tanúja mély, fájdalmas érzésének, bensőséges szomorúságának ; gyászolja az országot, melyben született, gyászolja a nemzetet, melynek természet által tagja lett.” Igazi patriótaként mély felháborodással ecseteli a Habsburg ház egyoldalú osztrákbarát politikáját, amellyel Magyarországot durván aláveti és kihasználja a birodalom másik felének érdekében. „Igazi szerencsétlenség Magyarország számára, hogy határos az osztrák országokkal és azokkal van összeköttetésben, anélkül, hogy élvezné azokat az előnyöket, amelyeket joggal elvárhatna, előnyöket, amelyeket joggal várhatnánk egy ilyen egyesüléstől. Egy közös háztartásban élni ugyanannak az atyának a vezetése alatt, ahol azonban a szomszédnak több joga van az én lakásomban, mint nekem, kellemetlen és keserű.” Bár a bécsi udvar gyakran igyekezett a hazai németiséget is a magyarság ellen fordítani, Glatz Jakab és sok más hazai német éleslátása annak köszönhető, hogy többnyire német egyetemeken szívták magukba a felvilágosodás eszméit, hazatérve tapasztalniuk kellett nekik is az ország félgymarmati jellegét. A magyar szabadság hagyományok, amelyek II. József uralma vége felé ismét feléledtek, élénk igényre leltek a német ajkú polgárságban, amelynek egy része kritizálta ugyan a nemesi életstílust, zömében azonban utánozandónak vélte és feltekintett rá.

A hungarus tudat erejét jelzi, hogy amikor II. József hírtehet nyelvrendeletével a németet akarta a birodalom hivatalos nyelvévé tenni, még az erdélyi szászok is ellenezték, akik pedig a szepességi cipszerekénél jóval inkább elzárkóztak közösségeikben a környezetüktől. Ekkor azonban a magyar példát követve latinra váltottak, majd 1845 után magyarra. Meg kell azonban említeni, hogy Lengyelország 1772-es felosztásakor Galícia a Habsburg Birodalom részévé vált, amelyre jogigényt magyar királyokként formáltak – Halics és Lodomér ugyanis, ha átmenetileg is, a középkori magyar királyság részét képezték. II. József 1787-es nyelvrendelete itt nem ütközött akadályba, mivel az itteni lakosság jó részét a némethez közeli jiddis nyelvet beszélő zsidóság képezte. Ígért emancipációjuk együtt járt II. József azon követelésével, hogy egyenjogóságuk fejében a polgárjogot elnyert személyeknek

legyen német családi nevük. Szabadon választhattak, ám a szebb nevek pénzbe kerültek, különösen olyanok, mint az aranyhoz kapcsolódó nevek; Goldberg, Goldstein, Goldmark, vagy például a Diamant (gyémánt). A 19. században sokan közülük bevándoroltak Magyarországra, ahol részben a német kisebbséghez kapcsolódtak, de inkább igyekeztek a magyarság részévé válni.

A Szepességben fejlődött ki a 19. századtól az a cseregyerek intézmény, amely közelebb hozta egymáshoz a magyarokat, németeket és a szlovákokat is, amelyről később Krúdy Gyula oly megkapóan írt. A magyarság nagy vonzóerejét a német polgárság számára jelzi az is, hogy a már akkor híres pesti piarista gimnázium nagyrészt német származású tanárai nevüket megmagyarosították, így is mutatván beolvadási készségüket, ami 1825 után, a reformkorban egyre inkább felgyorsult. A magyar nemzeti mozgalom erőteljes sodra, a haladó eszmék iránti őszinte lelkesedése óriási hatást gyakorolt a német polgárság nyitott szellemű részére. Az elmagyarosodástól óvó hangok kisebbségben maradnak, s még összetartó fórumaik is, mint például a Temesvárer Wochenblatt, elégedetten állapítja meg a magyar nyelv térnyerését a német polgárság soraiban. Vannak persze olyanok is, akiknek nem tetszik ez a folyamat. Pestről írja egy vidéki német-ajkú polgár: „A maga nemében páratlan jelenségnek vagyok itt tanúja. Az a város, ahol csak hat esztendővel ezelőtt akár Németország kellő közepében hihettem volna magamat, ahol magyar szót csak a jövevényektől hallottam, ez a város most mintegy varázsütésre a magyarok valóságos Eldorádójává alakult át...A Polgár legfeljebb házi használatra őrzi meg a nyelvét, egyébként az uralkodó tónushoz alkalmazkodik, ha néha nehezebbre esik is... Odáig megy a szédület, hogy még németesen hangzó nevét is szégyenli.” Van olyan német nyelvű lap is, mint a Kaschau-Eperjeser Kundschaftsblatt, amely levonja a tanulságot a megváltozott viszonyokból és 1841-től „Kassa-Eperjesi Értesítővé” alakul át.

A magyarság örömmel veszi tudomásul ezt a folyamatot, bár néha elhangzanak szkeptikus vélemények is. Még a folyamat kezdetén írja Kazinczy Ferenc: „Én a Német-Németet a magyarosodó Németnél inkább szeretem”. Az óvatos Széchenyi is megjegyzi, hogy a „nyelvnek pengése korántsem dobogása még a szívnek”, de a magyarság zöme pozitívan és jóindulattal szemléli a folyamatot. És ez nem változik, nem csak a reformkor évtizedeiben, hanem még a szabadságharcot követő elnyomás alatt sem. De ne siessünk előre. Pukánszky Béla említi kiváló, 1940-ben megjelent könyvében, „Német polgárság magyar földön”, Pulszky Ferenc és neje esetét, azaz hogyan váltak mindketten lelkes magyarrá. Pulszky 1892-ben írja meg visszaemlékezését „Hogyan lettem magyar íróvá?” címmel. A fiatal korában főleg németül beszélő és német irodalmat olvasó ifjú az 1834-es pozsonyi országgyűlésen válik lelkes magyarrá. Ezután ugyan még egy darabig németül ír, de az már csak eszköz számára a magyar szabadság népszerűsítésére a külföldi sajtóban. Ezt csinálja akkor is, mikor Henszlmann Imre német nyelvű folyóiratához szegődik. Később Kossuth közeli munkatársa lesz. A forradalom előtt veszi feleségül egy osztrák bankár lányát, Walter Terézt, aki Pulszky mellett hamarosan lelkes magyarrá válik. A

magyar nemesi társadalom közvetlensége, vendégszeretete, szabadságrajongása gyorsan megejtik az unkonvencionális hölgyet. Rajong Petőfiért és a magyar ügy bukása pillanatában sem tétovázik vállalni a magyar sorsot. Pulszky így emlékezik meg róla: „Születésére és neveltetésére német, mégis hön ragaszkodott a magyar ügyhöz, ismerte a valószínűséget, hogy vagyonunkra elkobzás, személyemre halál, fogság vagy legalábbis száműzés vár s mégis nemcsak, hogy nem panaszkodott, sem semlegességre s visszavonulásra a közdolgoktól nem szólított fel, hanem buzdított egész odaadással a magyar ügyhöz. Ismerte kötelességünket mindent feláldozni a hazáért.” Az elnyomás éveiben minden kis reménysugárt megragad, nem keseredik el és újra kijelenti: „Mindenem, amim csak van, Magyarországé!”

Pulszkyné környezetében más lelkes német-magyarokat is találunk. Kolbenheyer Móric, soproni pap-költő, Arany János Toldiját fordítja németre, és Petőfi több költeményét is. Felesége Görgey Artúr tábornok unokatestvére. Unokája, a híres Erwin Kolbenheyer német területen nőtt fel és vált a Harmadik Birodalom sokat kritizált írójává. A már említett Henszlmann Imre folyóirata, a „Vierteljahrschrift aus und für Ungarn” Magyarország legtekintélyesebb folyóirata volt külföldön, amelybe maga Kossuth és Trefort Ágoston is írtak. Henszlmann maga is a magyar ügy támogatását tekintette fő feladatának, mert a szabadság és a (klasszikus) liberalizmus ügyét a magyarság által vélte igazán képviseltnek. Ez jellemezte Frankenburg Adolf, nyugatmagyarországi német polgár hozzáállását is, aki német íróként indult, de magyar újságíróvá lett. Frankenburg már türelmetlenül viszonyul azokhoz a német származású polgárokhoz, akik nem hajlandók gyorsan magyarrá válni. Ahogy közelebb érünk 1848-hoz ez az attitűd egyre elterjedtebbé válik az asszimilánsok körében. Hangsúlyoznunk kell, hogy a szabadságharc bukása se változtat komoly mértékben német származású polgáraink magyarrá válásában. Büszkén tekintenek az aradi vértanúk német származású tábornokaira, mint Leiningen-Westerburg, Pöltenberg, Aulich, Schweidel.

A megtorlás éveiben nem csak a beolvadni akaró német származású polgárok tartottak ki a magyarság mellett, hanem olyanok is, akik fölöttébb kritikusan szemlélték ezt a folyamatot. Pukánszky Béla meséli el említett könyvében azt a beszélgetést, ami 1849 júliusában – a honvédseregek visszavonulása után – az új városparancsnok, gróf Apponyi Károly és Ecker János győri városi tanácsos között történt. Apponyi a Kossuth-párti győri polgárok névsorát követelte. Ecker határozottan visszautasítja a grófot és tudatja vele, ha ilyet akar, akkor a letartóztatásokat vele kezdje. Pedig Ecker nem volt Kossuth-párti. A véleménye szerint túlságosan magyarkodókat Hon-Vieh-nek nevezte. (Vieh=marha, barom)

A bécsi kormány durván elnyomó politikája felháborodást vált ki a hazai németiség túlnyomó részéből. A szepességi Haberern Jonathán a következőket írja egyik német barátjának: „magyar vagyok nem gyűlöletből azok ellen, akik őseimet üldözték, kínozták és elnyomták, hanem azért mert hazám történetét és legnemesebb

fiainak tiszta szándékát ismerem.” Idézhetnénk más német származású polgárokat is, akikben Bécs reakciós politikája erős visszatetszést keltett és csak megerősítette szándékukat, hogy magyarrá váljanak. Mosoni Mihály zeneszerző Brand Mihályból, aki eredetileg még Richárd Wagnerrel akart versenyre kelni, lett izzóan hazafias zeneszerzőnk, aki „Széchenyi gyásza” című művével bizonyította mennyire osztozott a magyarság fájalmában. Jókai hazafias regényei az ötvenes években gyakran németül is megjelennek több kiadásban is. Az önkényuralom éveiben a kulturális téren hangadó német-magyar polgárság azon része, amely kevésbé azonosult a reformkor céljaival, visszahúzódva ugyan, de intenzíven fenntartotta hagyományait. Irodalmi és zenés esteket szerveztek gazdagabb polgárok otthonaiban. Ilyen volt például a könyvkiadó Heckenast Gusztáv baráti köre. Háza otthont nyújtott a vidám „Arany Fogpiszkáló Lovagjai Rendjének” és a „Pesti Rostbeef Klubnak”. Heckenast tevékenysége még a német nyelvterületen is jelentőséggel bírt, az ő felfedezettje volt például Adalbert Stifter és támogatta Alfred Roseggert is. Még 1848 előtt kiadott egy jelentős német almanachot is.

A kiegyezés után a szorgalmáról ismert német polgárság kihasználja az új gazdasági lehetőségeket és az államigazgatásban is érvényesül, ami természetesen további asszimilációt eredményez. Akiknek ez nem tetszik, duzzogva félrehúzódnak vagy a nyugati határszél városaiba, Pozsonyba, Sopronba költöznek, ahol Bécs közelsége még sokáig lehetővé teszi a kettős identitást. Néhány nagy név akad ugyan közöttük, mint például Heckenast vagy a kulturális és politikai téren is rendkívül aktív Steinacker Ödön, de a hazai németiség döntő többségében sosem Béccsel szimpatizált, hanem a protestáns Németországgal. Említettük, hogy különösen a szepességi németiség sok kiváló hazafit adott az országnak. Sajnos akadt köztük is egy nagy kivétel; Paul Hunsdorfer, azaz magyarosított nevével Hunfalvy Pál, akinek pályafutását az Akadémia csúcsára a bizonyítottan spicli Toldy (Schedel) Ferenc egyengette, akinek a feladata a haladó magyar értelmiség megfigyelése volt. Hunfalvy látszólag logikus, de valójában félrevezető gondolatmenete a magyar nyelv eredetéről óriási károkat okozott a magyar nyelv tekintélyének. „Valamelly nyelvnek szógyökeiről egyedül a rokon nyelvek vizsgálatával együtt lehet okosan beszélni”, írja már 1851-ben. Azaz, Hunfalvy szerint nyelvünk gyökei csak akkor tartoznak az alapszavakhoz, ha a finnugor rokonnyelvekben is megvannak, különben jövevényszavaknak tekintendők. Fel sem merül benne az ellenkező lehetőség, a rokon nyelvek megfejtése a magyar által. Hogy miért, azt ellenszenve a magyar nyelv legcsodálatosabb vonása, a gyökrendszer iránt, árulja el. „Állítom, hogy a magyar egybehasonlító nyelvészet legkomolyabb ellensége a magyar nyelv úgy vélt eredetisége... ez magában üres szó! Mely nyelvekhez képest eredeti a magyar nyelv?” A német nyelv tekintetében viszont középszerű, sőt gyenge nyelvészeket mint J. E. Fischer és August Schlözer, nagyra becsül. Hunfalvy elfogultsága vezetett oda, hogy, bár a Czuczor-Fogarasi szótár megjelenését nem tudta megakadályozni, de érvényesülését hatékonyan gátolta, olyannyira, hogy még 20. századi szótárainkban is szavaink nagy része mint „ismeretlen eredetű” van feltüntetve. A finnugor elmélet

uralkodóvá tétele által Hunfalvy máig tartó negatív hatást gyakorol a magyar szellemi életre.

1870 után a német egyesüléssel új helyzet alakult ki. Németország hatalmának erős megnövekedésével erősen megnő a németiség öntudata is, amely néha nem éri be az új határokkal, hanem legszívesebben kiterjesztené uralmát mindenfelé, ahol nagyobb számban németek élnek. Először Ausztriában alakul meg a „Deutscher Schulverein in Österreich” (Német Iskolaegyesület Ausztriában) 1880-ban, s rá egy évre az Allgemeiner Deutscher Schulverein (Általános Német Iskolaegyesület) Berlinben. Ez utóbbi Deutschungarn (Németmagyarország) címmel folyóiratot ad ki, amely a magyarországi németek érdekeit akarja megvédeni. Azonnal durván megtámadja a magyarságot és a legképtelenebb, legdurvább vádakot fogalmazza meg. Szerintük a magyarság nem alkotott soha se jelentős államot, se jelentős kultúrát, az a kevés is ami van, mind a németeknek köszönhető. A török uralom alól történt felszabadítás is a németek műve, amiért a magyarság hálatlanul az országot felvirágoztató német telepések elnyomásával fizet. A német iskolaegyesület szellemi vezére Franz von Löher, aki a „Die Magyaren und andere Ungarn” című művében fejt ki torz nézeteit. Hogy a tárgyilagosság látszatát keltse, néhány tekintetben elismeréssel is szól a magyarságról, hogy aztán annál inkább elmaradottnak, primitívnek, önálló kultúrára képtelennek jellemezze. Magyarországon nem sokat foglalkoztak a közel másfél évtizedig tartó rágalomhadjárral, ami jellemző a magyar jóhiszeműségre, gondolván, hogy bolond lukból bolond szél fúj, ami majd elül. A hazai németiség becsületére legyen mondva, hogy kevés kivételtől eltekintve, határozottan elítélte a német Iskolaegyesület igyekezetét hazánk befeketítésére. Elismerik a német segítséget hazánk felszabadítására a török uralom alól, de figyelmeztetnek is, hogy ez 300 év magyar küzdelem és véráldozat után történt meg. Halász (Fischer) Sándor röpirata, „Mit akar a Schulverein?” adta a legátfogóbb választ. Határozottan visszautasítja a németiség elnyomásának vádját és aláhúzza a magyar nemzetiségi törvény európai viszonylatban is jelentős liberalizmusát. Több német származású újságíró, mint például Rákosi Jenő, Pflug Gyula, vagy tudós, mint Herman Ottó határozottan visszautasítják a német vádakot és véleményüket az asszimilálódó németiség is osztja, kivéve talán kis részben a mindig egy kicsit különutas erdélyi szászokat. Az áldatlan vitának Bismarck kancellár, aki becsülte a magyarokat, vet véget határozott fellépésével a német Iskolaegyesület badarságai ellen.

Az első világháború hosszú öldöklése és az antant hatalmak manipulációi úgy Németországot, mint a Monarchiát és azon belül különösen hazánkat súlyos szenvedésekkel teli idők elé állítják. A hazai németiség még nem asszimilált, nagyobb tömbben együtt élő része két utat választ, amely múltjából is következik. A nagyobb számban együtt élő erdélyi szászok engednek a román politika gazsulálásának és persze a hatalmi helyzetnek, amikor Bukarest mellett voksolnak. A szepességi cipszerek hősiesen kiállnak az utolsó pillanatig Magyarország mellett. 1918

novemberében elrendelik a fegyveres ellenállást a cseh katonaság ellen és hitet tesznek a magyar haza mellett. A Károlyi kormány passzivitása miatt végül egyedül cselekednek. December 9-én megalakítják az Önálló Szepesi Köztársaságot, de a cseh katonai fenyegetés hatása alatt december 17-én meg is szüntetik azt. A trianoni diktátum hatásaként cipszerek ezrei, de más felvidéki németek is, hagyták el szülőföldjüket és települtek át Csonka-Magyarországra, főleg Budapestre. Zömében jól képzett emberek voltak, akik a trianoni Magyarországon is megbecsült emberek voltak. Már 1920-ban megalakult a Szepesi Szövetség, amely a revíziót tűzte ki céljául. A 30-as és 40-es évek fordulóján azonban Magyarország déli részein a németországi nacionálsocialista rendszer egyre inkább igyekezett az ottani német származásúakat magához kötni és háborús céljainak szolgálatába állítani. Részben ez is vezetett a 2. világháború utáni elűzésükhöz, ami mindkét nép számára tragikus fordulat volt. Megemlítendő azonban, hogy más kelet-európai államokkal ellentétben, hazánk nem hajtotta olyan radikálisan végre Sztálin parancsát, így a hazai németységnek kb. fele megmaradt Magyarországon.

1989 után Németország hazánk legjelentősebb befektetője lett. Ez a pozíció, amely a gazdag és a szegény rokon viszonyára emlékeztet, német részről szellemi síkon is paternalista felhangokkal járt, azaz egy kicsit ismét a 19. századvégi iskolaegyesület vitára emlékeztet. Tüzetesebben megvizsgálva ezt a hozzáállást, azt kell mondanunk, hogy a németek régi előítéleteit csak erősítette a 2. világháború után náluk végbement nyugati befolyás, hiszen szellemtörténeti kérdésekben szinte mindig szomszédainkat védte, a magyarságot pedig inkább elmarasztalta. Nem értik, hogy a magyar történeti alkotmány teljes jogegyenlőséget biztosított a haza minden polgárának. Nem értik, hogy a Regnum Marianum Magyarországon a magyarság szeretetközösséget alkotott más nemzetekkel. Tegyük hozzá, hogy azért is, mert nyelvük nem képes visszaadni ezt, mint más nyugati nyelvek se. Ehelyett csak szajkózzák régi előítéleteiket, amelyek mögött nem nehéz észrevenni a régi felsőbbrendűségtudatot. Talán ezért is tölti be náluk Magyarország a bűnbak szerepét. Szemükben mi voltunk azok, akik már a Monarchia idején nacionalizmusunkkal megakadályoztuk a Kárpát-medence egészséges fejlődését, ma pedig revansisták vagyunk. Akaratlanul is eszünkbe kell jusson Jókai Mór szellemes költeménye:

Jókai Mór - Az augsburgi allgemeine Zeitunghoz

Már hogy mi itt emberhússal élünk,
 Hogy megnyúzzuk az idegent,
 Hogy az orrát menten elharapjuk
 Az utazónak idebent.
 Hogy mérget (sőt paprikát!) keverünk
 Vendégünk étele közé,

S mindent, ki sauf-conduit nélkül jár,
 Kegyetlenül agyonverünk.
 Hogy a külföldön ily hirben álltunk
 Azt nagyján neked köszönjük
 Oh liebe allgemeine Zeitung!
 Hogy a tudatlan nép most kezdi még
 Tanulni az ábéabot,
 A táblabíró olvasni sem tud,
 S csupán daczból járat lapot;
 Azt is de német poéták írják,
 Ugy fordítják le magyarra,
 A magyarból nem telik ki egyéb
 Csak kulcsesináló s varga.
 Csak kolbászt és tarhonyát gyártunk,
 Így szólsz felőlünk nagy bölcsen
 Oh liebe allgemeine Zeitung;
 Hogy tulajdonképpen tótok vagyunk,
 Hogy ősi eredetünk szláv,
 Vagy hát vérszerinti atyafiak
 A cigányokkal legalább.
 Hogy a mink van, azt mind összeloptuk,
 Zenénk cigány, tánczunk oláh,
 Még a zsinoros dolmányunkat is
 Török volt ki kigondolá.
 Hogy minden javunktól így megváltunk
 Ez a te sűrű érdemed
 Oh liebe allgemeine Zeitung!
 Hogy hazánk egy nagy sivatag vadon,
 Lakói medvék, farkasok;
 Uratlan pusztákon a vadlovak
 És vadtehenek száma sok.
 Kasszelből ide tóduljon eztán
 Hát a kivándorlók rajja,
 Csak azért is, hogy harczi szellemet
 Oltson ezen puha fajba.
 Ezekkel ám furcsán nem mi jártunk,
 Hanem ők, köszönjék neked
 Oh liebe allgemeine Zeitung!
 Hogy a paraszt minálunk rabszolga,
 Kit a nagy úr bottal fizet,
 Hogy boszorkányokat égetünk,
 S vámpyrt hiszünk, azt is hiszed.
 Hogy ököljog volt nálunk a törvény,

Nagy lárma a törvényhozás.
 A gyöngébb hang letorkolása,
 Üstöktépés és pofozás,
 Ebből állt ősi alkotmányunk:
 A világnak ezt hirdeted
 Oh liebe allgemeine Zeitung!

Irtál rólunk szép geographiát:
 Viznek nevezted a hegyet,
 Nagy városból csináltál kis falut,
 Megtetted lónak a legyet,
 Fedeztél fel köztünk új népeket,
 Neked tetsző civilizatiót,
 A többi barbar, és még abból is
 Eldugtál egy pár milliót.
 Egy tollvonásod millió halálunk:
 Igaz, hogy tudtunkon kívül:
 Oh liebe allgemeine Zeitung!

Végül még azt is bebizonyítád,
 Hogy csak vitézek sem valánk.
 Ugy néha egy híres verekedő
 Akadt, akadt köztünk talán.
 De ugy egészben véve nem lehet
 Rólunk épen elmondani,
 Hogy ősi harcos dicsőségünknek
 Hirében volna valami.
 Üres dicsekvés a mit kiabáltunk,
 Historiád másról tanít,
 Oh liebe allgemeine Zeitung!

Egyszer meg aztán dicsérni kezdted,
 Ez volt a legfájdalmasabb.
 Nevezted minket derék nemzetnek,
 Óh a szivünk majd meghasadt.
 Miveltek, hősök és jó barátok
 Levénk előtted izibe.
 S azokhoz, a kik őt így szeretik
 Óh a magyarnál nincs hivebb!
 Az égre is kérünk: ne fogd pártunk!
 A többi ment; ez fáj: - ne tedd,
 Oh liebe allgemeine Zeitung!